

HENRI BRUNING SCHRIJFT:

Over vrouwtjes en sprookjes, zakenlieden in het heden en liefde in het verleden

De schrijvende vrouwtjes van een vorige generatie schenen er voor alles op uit, oneindig fijn, oneindig gevoelig, oneindig diep, oneindig vrouwelijk te zijn. Wij waren destijds omgeven (ik had bijna geschreven „vergeven“) van „ethische“ vrouwtjes, stille, onpeilbare wezentjes, die van offertje tot offertje en van berusting tot berusting gingen, en die met elk offertje al fijner, al stiller, al ijler en verklaarder werden. En op den achtergrond van die zachtmoedige leedvrouwtjes platvoette dan gemeenlijk een „profeet“, 'n altijd wat groezelig en raar persoon, wiens opdracht het vooral scheen, voor een volgende generatie „den geest“ voor goed verdacht te maken — 'n opzet, waarin men vrijwel volkomen is geslaagd. Het was alles nogal voos, jankerig en criant vervelend, en het was te voorzien dat er op al die fijnheid en ondoorgrondelijkheid een fikache reactie zou volgen.

De schrijvende vrouwtjes van de huidige generatie hebben dan ook — dat moet tot hun eer gezegd worden — dié klap van den molen niet beet. Zij vertegenwoordigen nu vrijwel het andere uiterste, en al even dik opgelegd. Zij zijn voor geen kleintje vervaard; zij zijn, och, och, wat zijn zij cru en vrijgevochten, wat zijn zij brutaal en onafhankelijk, wat staan ze met beide beenen op den grond, wat zijn ze in de wol geverfd, en wat zijn ze dit alles nonchalant, net-alsof-dat-alles-zoo-maar-heel-gewoon-is, net alsof dat 'n mensch zoo maar komt aanwaaien! Ze hebben met hun zusterjes van vroeger volledig afgerekend; ze beginnen al kleine, verheerlijkte gilletjes van herkennen uit te stooten als ze maar maar even het vermoeden hebben dat iets op het tegendeel van oneindige fijnheid, etc. gelijkij. Zij zijn, bij een oppervlakkige vergelijking met meergenoemde zusterjes, totaal „anders“, maar ziet men wat nauwkeuriger toe, dan constateert men, dat zij „eender“ zijn en, op hun wijze, een illustratie leveren van Van Schendels „Anders en Eender“. Zij zijn eenders, omdat zij slechts op andere wijze eenzelfde gebrek aan scheppende persoonlijkheid camoufleren en in dit camoufleren even argeloos-overdreven, even gillertig zijn. Ook het moderne vrouwtje heeft behoefte de „oneindigheid“ van haar gevoelens te demonstreeren. Zij demonstreert echter geen oneindige fijnheid, maar een oneindig lakk-hebben: aan alles wat voor ons gewone menschen nog eenigerlei waarde vertegenwoordigt. Kon het zwakke geslacht van vroeger niet ethisch, niet fijnbesmaard, niet beschroomd en niet zijg genoeg zijn, — mejuffrouw C. Eggink schrijft doodleuk en doodnuchter als zij Van der Veens „Oefeningen“ bespreekt: „Ik zou zoo zeggen, dat in deze beelden een tamelijk flink erotisch element schuilt, maar ik moet onmiddellijk bekennen, dat ik daar niet erg van op de hoogte ben. Wel van de erotiek, maar niet van deszeifs afspiegelingen in onderbewuste toestanden.“ Nietwaar, dat is flink gezegd! Zonder bigot vooroordeel, zonder gêne, heel „gewoon“. We weten het nu: Klaartje is op de hoogte! en ze vindt het de meest normale zaak van de wereld, ze vindt het „oneindig“ normaal, daar rond en kortdaat („oneindig“ kortdaat) voor uit te komen. Neen, in haar is niets verdrongen, niets krom gegroeid, ook zij is weer (anders en toch eender)..... oneindig-fijn!

Gij vraagt, of mejuffrouw Klaartje Eggink gevoelig is, sentimenteel? — Kom nu! Dan kent ge het moderne vrouwtje niet! Luister dan liever eens: „Van der Veens vertelt ons over de narigheden van een gezin, dat door de werkloosheid getroffen wordt, op de wijze van een dagboek. Het is allemaal heel akelig en somber en men wordt geroerd door zooveel tegenslag“..... „dit boekje herinnert mij onherroepelijk aan het oude realisme, aan Herman Robbers bijvoorbeeld. Die kon ook zoiets druilerigs hebben en ons met de gelijkmatigheid en oppervlakkigheid(!) van een motregen al door maar door-vertellen over niet belangrijke levens en hun nog minder belangrijke gebeurlijkheden.“ — Nietwaar, wat heeft de grijze ellende van een onbelangrijk mensch nu te beteekenen? Niets immers. Een onbelangrijk mensch is geen mensch, en wat voor reden zou er kunnen zijn, stil te blijven staan bij zoo'n sterveling, wiens leven en wiens leed niets „diepzinnigs“ heeft, wiens armzaligheid juist hierin bestaat, dat elke „diepzinnige visie“ op zijn geval een ridicule visie is. Hij is alleen maar een ordinare aardworm, die doodgewoon wordt platgetrapt. We kunnen er niet meer van zeggen, dan dat het „ja, ja, heel erg akelig is, maar kom, vertel ons liever eens iets belangrijkers!“

Ach, ach, wat een uitsloverij om het tegendeel te schijnen van het oneindig-teedere kunstzusterje tusschen de Veluwsche dennen, maar hoe oneindig steriel, hoe gelijkelij bot en hol is hun beider punt van uitgang.

Ook Henriëtte van Eyk herinnert soms in haar stijl en in haar toon aan een iets te nadrukkelijk-gestelde antipode. Ook zij acteert bijwijlen een iets te overdreven ten toon gespreide nonchalance en onverschilligheid. Maar bij haar schijnt mij dit meer een verzet en verweer tegen haar eigen overgevoeligheid, dan een reactie op het geëxalteerde gegrien, gealijp en gevil van een vorige generatie. Zij is een veel dichterlijker (en daardoor beheerschter en spontaner) natuur dan mejuffrouw C. Eggink, die 't liefst maar met grof geschut werkt en bij wier geljoeter in overall men altijd moet denken aan een minder geslaagd bal-masqué travesti. Henriëtte van Eyk daarentegen bereikt soms een fijne, geheel persoonlijke en aparte

combinatie van gevoeligheid, scherts en nonchalance. Haar proza is speelsch en plastisch, intelligent en ook verrassend genuanceerd, en ondanks hun lichten gang, zijn haar verhalen vaak doordrenkt van grauwe verdriet.

Ook in „Truus de Nachtmerrrie“¹⁾ realiseert zij mooie, gevoelige dingen, maar als geheel is dit sprookje niet geslaagd. De geestigheid is hier nogal eens 'n keertje geforceerd, en waar zij bitter, bijtend wil zijn, vervalt zij meerdere malen tot een onbehouden groefheid. In een sprookje moeten ook de meppen „sprookjesachtig“ worden uitgedeeld, men kan er niet „zoo maar“ zijn opstoppers plaatsen (gelijk Anderson haar kon geleerd hebben). Ik doel hier op opmerkingen als de navolgende:

„Truus (de nachtmerrrie) gaapte. Ze ging een beetje makkelijkjer liggen op het stroo, graalde met een voorpoot een stapeltje boeken naar zich toe, greep Het leven van Augustinus, snuffelde aan het eind om te zien hoe het aflepe, om tenslotte in slaap te vallen met haar kop op bladzij drie“.

„Zinkende schepen, barricades in de nauwe straten, kleine looden kogels, bajonetten, messen; menschen die heldhaftig worden van angst, menschen die stapelgek om zich heen slaan; vaderlandsliefde; het heele leven aan flarden. En tot slot alles onder de aarde, met een soldatenjas en een bloedvlek naar het museum“;

„Ja,“ zei ie, „ja. Maar ik zie m'n vrouw nooit. Als ik 's morgens thuis kom, is ze juist uitgegaan. En voor ze terug is moet ik alweer weg. Het is een heel gelukkig huwelijk.“

Dit soort geestigheid is, zacht uitgedrukt, nogal grof. Een sprookje kan wrang er cynisch zijn, zonder dat daarmee een inbreuk wordt gemaakt op de rechten en mogelijkheden van een sprookje, maar bovenstaande platitudes hooren meer thuis in de sfeer van een opuliersblaadje, dat na ontvangst in de prullemand verdwijnt (met dank voor de vele — of weinige — moeite, aan de samenstelling besteed).

* * *

Als men zoojuist Van Schendels Zeven Tuinen heeft gelezen, doet Tonnis Brongers' „Maarten Storm“²⁾ aan als een kleine, weldoende verrassing. Na het onwereldsch verlijen van den een, ondergaat men een zekere opluchting bij het zien van den sterken en reëelen, met forsche trekken geteekenden wijs-mensch, die Maarten Storm is. De hoofdpersoon van dit boek, Maarten Storm, is de leider van een grootbedrijf, dat langzamerhand uitgroeit tot een soort wereldconcern; dit wereldconcern stort dan weer in elkaar, en met deze débâcle gaat ook Maarten Storm ten onder. Het fascinerende en bijzondere van een figuur als Storm is echter, dat hij veel méér werd dan een „reus“ op zakegebied. Allereerst staat hij voor ons als een hevige gepassioneerde, veelzijdig geïnteresseerde, vehemente „persoonlijkheid“. In deze voorstelling realiseert de schrijver, vooral psychologisch, uitstekende momenten, al heeft de fiat-geschiedenis en, later, het toneel van die haastig ingeslikte tabletjes, dan veel van een schuiltartaar die in elkaar zakt. Het komt mij echter voor, dat de schrijver bij het uitbeelden van deze figuur min of meer geleid werd door een uitgesproken dédain voor zijn collega's, de dichters etc., meer in het bijzonder voor hún persoonlijkheidsmonopolie, hun eigendunkelijk beslag leggen op het privilege van machtig en prachtig leven! Het is nu eenmaal zoo, dat dichters voor zakenlieden en anderen, die niet tot hun kaste behooren, weinig eerbied koesteren. Ten onrechte, zegt Brongers, met dit boek, en hij teekent een zakenman, die uitgesproken de bedoeling heeft te demonstreeren, dat al die hevige-levendens met gemak in Maarten Storms broekzak verdwijnen kunnen. Een element van branie en psychologische grootspraak is dit boek dan ook niet vreemd én..... ontsiert het. Het menschelijk phenomeen, waarover wij verzocht worden verbluft te staan, wordt geforceerd, en deze overdriving wordt de uitbeelding op meer dan een plaats noodlottig. Storm wordt dan onder de zakenlui wat lord Byron onder de dichters was: hij doet een beetje dik, en hij doet ook een beetje dik aan. Maar Byron was, ondanks alle persoonlijkheidsdpathos, het tegendeel van een nul; zoo ook Maarten Storm, en dat wij, ondanks alle overmoedige branie van den schrijver, de zekerheid behouden met Maarten Storm voor een uitzonderlijke gestalte te staan, een gestalte die op vele plaatsen juist werd gezien en sterk uitbeeld, bewijst wel voldoende, dat wij in Tonnis Brongers een schrijver rijker werden, die waard is, dat men hem in het oog houdt. Maar hij moet zich hoeden voor bluff en onderdonderen. Buiten de zakenwereld is men daar niet zoo gevoelig voor.....

* * *

„Een Liefdeshistorie uit het Oude Friesland“³⁾ blijkt een uiterst beschaafd, en met smaak en bescheidenheid geschreven boek te zijn. Het is ook in dit opzicht „artistiek“ (fijngevoelig), dat de schrijver zich steeds binnen de perken hield van zijn talent. Dit talent heeft niets machtigs, maar binnen de begrenzing van zijn mogelijkheden beweegt de schrijver zich volkomen vrij én zuiver, en met een groote beheersching. Dit boek wil nooit meer schijnen dan het is, en wat het is, is het goed. Het is goed van atmosfeer, goed van psychologie, goed (ook sierlijk) van schriftuur, goed van uitbeelding.

Men kan zijn bezwaren hebben tegen een historischen roman (ook deze roman speelt, als Du Perrons „Schandsaal in Holland“, in den tijd toen de regentenfamilies hier de zaak in handen hadden), men kan, zeg ik, tegen een historischen roman zijn bezwaren hebben, omdat al de requisieten, noodig om een verleden tijd weer als een levende werkelijkheid voor ons te plaatsen, steeds herinneringen oproepen aan tooneelkleedij en andere tooneelspullen (die „echtheid“ moeten suggereren zonder ooit echt te zijn), maar ook in dit opzicht legt de schrijver een weldoende bescheidenheid, beheersching en beschaving aan den dag. De milieu-beschrijving werd tot een minimum beperkt, maar desondanks is de atmosfeer van dien tijd, of beter, is de atmosfeer waarin een liefdeshistorie, als hier uitbeeld, zich in die dagen moet hebben afgespeeld, zeer doordringend opgeroepen.

HENRI BRUNING.

1) N.V. Em. Querido's Uitgevers-Mij., Amsterdam (tweede druk).

2) Nijgh & van Ditmar N.V., Rotterdam, 1939.

3) G. F. Callenbach N.V., Uitgever, Nijkerk.